

İsmail Yiğit, Prof.Dr.

1951 yılında Burdur'da doğdu. Konya Yüksek İslam Enstitüsü'nden mezun oldu (1974). Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde "Emevîler Döneminde İlmî Hareket" adlı teziyle doktorasını tamamladı (1983). 1991 yılında doçent, 1998'de profesör oldu. Aynı fakülteden emekli oldu (2011).

Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları

Yayın No. 634
İSAM Yayınları 172
Temel Kültür Dizisi 36
© Her hakkı mahfuzdur.

EMEVLİLER (661-750)

İsmail Yiğit

TDV İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM)
tarafından yayına hazırlanmıştır.
İcadiye-Bağlarbaşı Cad. 38 Üsküdar/İstanbul
Tel. 0216. 474 08 50
www.isam.org.tr yayin@isam.org.tr

Bu kitap
Türkiye Diyanet Vakfı Müttevelli Heyeti'nin
28.12.2004 gün ve 1163 sayılı kararıyla basılmıştır.

Birinci Basım: Ekim 2016
Sekizinci Basım: Şubat 2022
ISBN 978-975-389-891-1
Kapak görseli: Emeviyye Camii, Şam

Basım, Yayın ve Dağıtım

TDV Yayın Matbaacılık ve Tic. İşl.
Ostim OSB Mahallesi, 1256 Cadde, No: 11
Yenimahalle/Ankara
Tel. 0312. 354 91 31 (pbx) Faks. 0312. 354 91 32
bilgi@tdv.com.tr
Sertifika No. 48058

Yiğit, İsmail
Emevîler (661-750) / İsmail Yiğit. – 8. bs. – İstanbul ; Ankara : İslam
Araştırmaları Merkezi (İSAM) ; Türkiye Diyanet Vakfı, 2022.
343 s. ; hrt. ; res. ; 19,5 cm. – (Yayın No. ; 634. İSAM Yayınları ; 172. Temel
Kültür Dizisi ; 36)

Dizin ve kaynakça var.
ISBN 978-975-389-891-1

İçindekiler

Kısaltmalar • 13

Önsöz • 15

Birinci Bölüm

S İ Y A S İ T A R İ H • 23

A. I. Muâviye b. Ebû Süfyân Dönemi

(41-60/661-680) • 25

1. Benî Ümeyye • 25

2. I. Muâviye b. Ebû Süfyân ve Emevî Devleti'nin
Kuruluşu • 27

a. Müslüman Olması ve Hulefâ-yi Râşidîn
Döneminde Muâviye • 27

b. Hz. Osman'ın Kanını Dava Etmesi • 28

c. Sıffîn Savaşı • 29

d. Halife Olarak Biat Alması • 30

3. Dâhilî Durum / Ülkede İstikrarın Sağlanması • 32

4. Fetihler • 34

a. Bizans Cephesi-İstanbul Kuşatması • 35

b. Doğu Cephesindeki Fetihler • 36

c. Kuzey Afrika'daki Fetihler • 36

5. Yezîd'in Veliht Tayin Edilmesi • 36

6. Vefatı ve Şahsiyeti • 38

B. I. Yezîd b. Muâviye Dönemi

(60-64/680-684) • 41

1. Halifeliği Öncesinde Yezîd • 41

2. Halife Olarak Biat Alması • 42

3. Hz. Hüseyin'in Kıyamı / Kerbelâ Faciası • 43

4. Medineliler'in Ayaklanması / Harre Savaşı • 47
 5. Mekke Muhasarası / Abdullah b. Zübeyr'in Kuşatılması • 50
 6. Diğer Olaylar • 51
 - a. Kuzey Afrika'daki Gelişmeler • 51
 - b. Hâricî İsyanları • 52
 7. I. Yezîd'in Vefatı ve Şahsiyeti • 52
- C. II. Muâviye b. Yezîd Dönemi
(64/683-84) • 53
1. Abdullah b. Zübeyr'in Mekke'de Halifeliğini İlân Etmesi • 53
 2. II. Muâviye'nin Halifelikten Ayrılması ve Ölümü • 54
- D. I. Mervân b. Hakem Dönemi
(64-65/684-685) • 55
1. Halifeliği Öncesinde Mervân b. Hakem • 55
 2. Câbiye Toplantısı / Mervân'ın Halife Seçilmesi • 57
 3. Muhaliflerle Mücadelesi • 58
 - a. Mercirâhit Savaşı • 58
 - b. Abdullah b. Zübeyr ile Mücadelesi • 59
 - c. Tevvâbîn Hareketi / Aynülverde Savaşı • 60
 4. Mervân'ın İki Oğlunu Veliaht Tayin Etmesi, Vefatı ve Şahsiyeti • 62
- E. Abdülmelik b. Mervân Dönemi
(65-86/685-705) • 64
1. Halifeliği Öncesinde Abdülmelik b. Mervân • 64
 2. Muhalif Gruplarla Mücadelesi • 64
 - a. Muhtâr b. Ebû Ubeyd es-Sekafî İsyanı • 65
 - b. Hâzir Savaşı • 66
 - c. Abdullah b. Zübeyr – Muhtâr es-Sekafî Mücadelesi • 67
 - d. Mus'ab b. Zübeyr'in Ortadan Kaldırılması • 68

- e. Mekke Muhasarası – Abdullah b. Zübeyr'in Ortadan Kaldırılması • 69
- 3. Hâricî İsyanlarının Bastırılması • 70
- 4. Abdurrahman b. Muhammed b. Eş'as İsyanı • 71
- 5. Fetihler • 73
 - a. Bizans Cephesi • 73
 - b. Kuzey Afrika Cephesi • 74
 - c. Horasan ve Sind Cephesi • 75
- 6. İmar Faaliyeti ve Bazı Islahatı • 75
- 7. Oğulları Velîd ve Süleyman'ı Veliaht Tayin Etmesi • 76
- 8. Abdülmelik b. Mervân'ın Vefatı ve Şahsiyeti • 77

F. I. Velîd b. Abdülmelik Dönemi

(86-96 / 705-715) • 78

- 1. Fetihler • 78
 - a. Doğu Bölgesi Fetihleri • 79
 - b. Bizans ve Kafkas Cephesi Fetihleri • 80
 - c. Kuzey Afrika ve İspanya Fetihleri • 80
 - d. Fetihlerin Sonuçları • 81
- 2. İmar Faaliyetleri • 82
- 3. Oğlu Abdülazîz'i Veliaht Tayin Etme Teşebbüsü • 83
- 4. Velîd b. Abdülmelik'in Vefatı ve Şahsiyeti • 84

G. Süleyman b. Abdülmelik Dönemi

(96-99/715-717) • 85

- 1. Halifelîği Öncesinde Süleyman b. Abdülmelik • 85
- 2. İlk İcraatları, Önceki Vali ve Kumandanları Cezalandırması • 86
- 3. Fetihler • 87
 - a. Mesleme'nin İstanbul Kuşatması • 87
 - b. Cürcân ve Taberistan'ın Fethi • 88
- 4. Abbâsî Daveti'nin Ortaya Çıkışı • 89
- 5. Ömer b. Abdülazîz'i Veliaht Tayin Etmesi, Ölümü ve Şahsiyeti • 90

H. Ömer b. Abdülazîz Dönemi

(99-101/717-720) • 91

1. Halifeliği Öncesinde Ömer b. Abdülazîz • 91
2. Halifelik Anlayışı ve İlk İcraatları • 93
3. Haksızlıkların Giderilmesi / Reddü'l-mezâlim • 95
4. Muhalif Gruplara Karşı Siyaseti • 95
5. Malî Islahatı • 97
6. Vefatı ve Şahsiyeti • 99

I. II. Yezîd b. Abdülmelik Dönemi

(101-105/720-724) • 100

1. Halifeliği Öncesinde II. Yezîd • 100
2. İki Kabile Boyunu Birbirine Düşürmesi • 101
3. İsyancılar • 102
 - a. Yezîd b. Mühelleb'in İsyanı • 102
 - b. İfrîkiye Valisinin Öldürülmesi • 103
 - c. Hâricî İsyancıları • 103
4. Fetihler • 104
5. Kardeşi Hişâm'ı Veliaht Tayin Etmesi, Ölümü ve Şahsiyeti • 104

J. Hişâm b. Abdülmelik Dönemi

(105-125/724-743) • 105

1. Ülkede Genel Durum • 105
2. Denge Siyaseti • 106
3. Irak, Horasan ve Mâverâünnehir'de Durum • 107
 - a. Türkler ile Mücadele • 107
 - b. Hâris b. Süreyc İsyanı • 107
 - c. Zeyd b. Ali'nin Ayaklanması • 108
4. Mısır ve Kuzey Afrika'da İsyancılar • 110
5. Endülüs'teki Gelişmeler • 112
 - a. Belâtüşşühedâ Savaşı • 112
 - b. Kabile Mücadeleleri • 113
6. Kafkasya ve Anadolu'daki Mücadele • 114
7. Hişâm'ın Vefatı ve Şahsiyeti • 115

K. II. Velîd b. Yezîd Dönemi

(125-126/743-744) • 117

1. Halifeliği Öncesinde II. Velîd • 117
2. Ortaya Çıkan Kriz • 118
3. Yahyâ b. Zeyd'in Ayaklanması • 118
4. II. Velîd'in Öldürülmesi ve Şahsiyeti • 119

L. III. Yezîd b. Velîd Dönemi

(126/744) • 120

1. İsyânı ve Halife Olarak Biat Alması • 120
2. İsyânlar • 121
3. Vefatı ve Şahsiyeti • 123

M. İbrâhim b. Velîd Dönemi

(126-127/744) • 124

Halifeliği Mervân b. Muhammed'e Bırakmak
Zorunda Kalması • 124

N. II. Mervân b. Muhammed Dönemi

(126-132 /744-750) • 125

1. Halifeliği Öncesinde II. Mervân • 125
2. İsyânı, Halifeliği Ele Geçirmesi ve İlk İcraatları • 125
3. İsyânlar • 127
 - a. Yemenî Kabilelerin ve Diğer Muhaliflerin İsyânları • 127
 - b. Hâricî İsyânları • 128
 - c. Abbâsî İsyânı • 129
4. Zap Suyu Savaşı ve Emevîler'in Yıkılışı • 132
5. Abbâsî İhtilâli Liderlerinin Emevî Katliamı • 133
6. Emevîler'in Yıkılışının Sebepleri • 134
 - a. Muhalif Grupların İsyânları • 134
 - b. Mudarî ve Yemenî Kabileler Arasındaki Mücadele • 135
 - c. Hânedan Mensupları Arasındaki Bölünmeler • 136

- d. Arapçılık Taassubu • 137
- e. Bazı Halifelerin Ahlâkî Zaafları • 137

İkinci Bölüm

İ D A R î v e S İ Y A S î T A R İ H • 139

- A. Merkez Teşkilâtı • 141
 - 1. Hilâfet • 141
 - 2. Hicâbet (Özel Kalem Müdürlüğü / Genel Sekreterlik) • 144
- B. Divanlar • 145
 - 1. Dîvânü'l-hâtem • 145
 - 2. Dîvânü'r-resâil (Dîvânü'l-inşâ) • 146
 - 3. Dîvânü'l-harâc • 146
 - Kayıtların Arapça'ya Çevrilmesi • 147
 - 4. Dîvânü'l-berîd • 147
 - 5. Dîvânü'l-cünd • 147
 - 6. Dîvânü't-tırâz • 147
- C. Taşra Teşkilâtı • 148
 - 1. Hicaz • 148
 - 2. Irak • 149
 - 3. el-Cezîre • 150
 - 4. Mısır • 150
 - 5. İfrîkiye • 150
- D. Askerî Teşkilât • 152
- E. Şurta (Emniyet Teşkilâtı) • 155
- F. Adlî Teşkilât • 157

Üçüncü Bölüm

S O S Y A L D U R U M • 159

- A. Emevî Toplumu • 161
 - 1. Müslümanlar • 161
 - 2. Gayrimüslimler • 165
 - 3. Köleler • 170
- B. Emevî Toplumunda Kadın • 172
- C. Kılık Kıyafet • 175

- D. Yemekler • 177
- E. Bayramlar • 178
- F. Halifeler ve Saray Meclisleri • 182
- G. Boş Vakit Geçirme ve Eğlenme Alışkanlıkları • 186
- H. Mûsiki • 189

Dördüncü Bölüm

İKTİSADÎ HAYAT • 193

- A. Beytülmalin Gelirleri • 195
- B. İlk İslâm Parasının Bastırılması • 201
- C. İktâ Uygulaması • 201
- D. Tarım • 204
- E. Ekonomik Sıkıntılar • 205

Beşinci Bölüm

İLİM VE KÜLTÜR • 207

- A. Eğitim Öğretim Kurumları • 209
 - 1. Küttâblar • 209
 - 2. Cami ve Mescitler • 210
- B. Dil ve Edebiyat • 211
 - 1. Nahiv Çalışmaları • 211
 - 2. Şiir • 213
 - 3. Hitâbet • 215
 - 4. İnşâ • 215
- C. Dinî İlimler • 215
 - 1. Kıraat ve Tefsir • 216
 - 2. Hadis • 220
 - 3. Fıkıh • 225
 - 4. Kelâm • 232
- D. Diğer İlimler • 234
 - 1. Tarih • 234
 - a. Siyer ve Megâzî • 234
 - b. Câhiliye Tarihi • 239
 - c. Genel Tarih • 240
 - d. Bölge ve Şehir Tarihleri • 241
 - 2. Ulûmü'l-evâil • 242

- E. Kütüphane • 245
- F. Emevîler'in Son Dönemlerinde Dinî ve Siyasî Gruplar • 246
 - 1. Sevâd-ı A'zam (Çoğunluk, Cemâiyye) • 246
 - 2. Şîa • 249
 - a. Mutedil Şîî Mezhepler • 249
 - b. Aşırî Şîî Gruplar • 252
 - 3. Hâricîler • 253
 - Ana Hâricî Fırkaları • 254
 - 4. Mürcie • 259
 - 5. Kaderiyye • 260
 - 6. Mu'tezile • 262
 - 7. Cebriyye-Cehmiyye • 263

Altıncı Bölüm

SANAT • 265

- A. Emevî Sanatının Genel Özellikleri • 267
- B. Dinî Mimari • 268
- C. Sivil Mimari • 269
- D. Tezyinat • 271

Notlar • 273

Harita ve Görseller • 285

Sözlük • 293

Emevî Halifeleri • 299

Kronoloji • 301

Kaynakça • 309

Dizin • 331

Hulefâ-yi Râşidîn döneminin ardından kurulan ve İslâm tarihinin ilk hânedanı olan Emevîler, yaklaşık olarak doksan yıl hüküm sürmüştür. İslâm tarihinin önemli bir halkasını teşkil eden bu dönemin en önemli özelliklerinden biri, muhalif gruplarla yönetim arasında yaşanan fikrî, siyasî ve askerî mücadelelerdir. Emevî Devleti'nin en önemli muhalifleri, Hz. Ali evlâdı ve taraftarları, onlardan kopan Hâricîler, Abdullah b. Zübeyr ve otuz yıla yakın gizli olarak sürdürdükleri bir davetin sonunda Emevîler'i yıkan Abbâsîler olarak sıralanabilir. Gayri Arap müslümanlar da (*mevâlî*), özellikle Hz. Ali evlâdını desteklemiş, Emevîler'in yıkılış yıllarında ise Abbâsî daveti ve ihtilâl hareketine katılmışlardır.

Diğer taraftan Emevî tarihi, Yemen asıllı (Kahtânî) kabilelerle Hz. İsmâil'in neslinden gelen Kuzey Arabistan menşeli (Adnânî) kabileler arasında zaman zaman savaşa dönüşen şiddetli kabile mücadelelerine de sahne olmuştur. Bu yüzden veya başka sebeplerle çıkan çatışma ve isyanlar da Emevîler'i oldukça uğraştırmıştır.

Emevîler dönemi, içte yaşanan bu sıkıntılara karşılık, fetihler ve İslâm'ın yayılması açısından İslâm tarihinin en parlak dönemlerinden birini teşkil eder. İslâm ülkesinin sınırları bu dönemde Türkistan'dan

Fransa içlerine, Anadolu'dan Hindistan'a ulaşmıştır. Bu netice İslâm'ın yayılışı tarihinde daha sonra benzeri görülmeyecek büyük bir başarıdır.

Emevîler, Muâviye b. Ebû Süfyan başta olmak üzere, Abdülmelik b. Mervân, Velid b. Abdülmelik, “beşinci râşid halife” olarak isimlendirilen Ömer b. Abdülazîz ve Hişâm b. Abdülmelik gibi, aynı zamanda İslâm tarihinin en başarılı idarecilerinden sayılan halifeleriyle meşhurdur. Bu dönem ayrıca Amr b. Âs, Ziyâd b. Ebîh, Haccâc b. Yûsuf, Hâlid b. Abdullah el-Kasrî gibi meşhur valileri; Ukbe b. Nâfi', Kuteybe b. Müslim, Muhammed b. Kâsım, Mûsâ b. Nusayr, Târik b. Ziyâd gibi ünlü kumandanlarıyla da dikkat çekmektedir.

Bu dönemde dinî ilimler, edebiyat ve İslâm sanatları alanında büyük başarılar gerçekleştirilmiştir. Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Ömer gibi genç sahâbîlerin öncülük ettiği ilmî çalışmalar, kısa bir süre sonra meyvelerini vermeye başlamış, tefsir, hadis, fıkıh, kelâm ve siyer sahasında ilk kitaplar telif edilmiştir. Tâbiîn nesline mensup âlimler, bu dönemde dinî ilimlerin gelişmesinde ve bu alandaki birikimin gelecek nesillere aktarılmasında ve dolayısıyla daha sonra Ehl-i sünnet düşüncesinin oluşmasında önemli bir rol üstlenmişlerdir. Bu dönemde yaşayan Şîa veya diğer dinî grupların âlimleri de, bu mezheplerin öncüleri durumundadır.

Her devlet için olduğu gibi İslâm tarihinde önemli bir iz bırakan Emevîler'in de iyi ve kötü, başarılı veya başarısız oldukları yönlerinin bulunduğu, tarihî bir gerçektir. Ancak devletler, tarihlerinin tarih kitaplarına doğru bir şekilde yansıtılması bakımından aynı durumda değildir. Özellikle Emevîler gibi, tarihleri kendilerini yıkan devletler döneminde yazılan devletler, bu bakımdan birtakım haksız eleştiri ve isnatlara

mâruz kalmışlardır. Yaptıkları iyi şeylerin pek çoğu görmezden gelinirken kötülükleri ön plana çıkarılmış ve Emevîler dönemi, daha çok, bu yönleriyle hatırlanır hale getirilmiştir. Emevî tarihi bu yönüyle İslâm devletleri arasında tipik bir örnek durumundadır.

Bilindiği üzere Emevî Devleti'nin tarihi, bu devleti kanlı bir ihtilâl ve bir dizi savaşıla ortadan kaldıran, bununla da yetinmeyip Emevî hânedan mensuplarına karşı bir katliam uygulayan Abbâsîler zamanında yazılmıştır. Hatta Abbâsî halifeleri ve devlet ricalindeki Emevî husumetinin asırlarca devam ettiği görülmektedir. 212 (827-28) yılında Halife Me'mun'un, Muâviye'yi hayırlı ananları veya onun ashabdan herhangi birinden faziletli olduğunu söyleyenleri cezalandıracağını ilân ettirmesi,¹ Mu'tazîd-Billâh'ın ise 284'te (897) Emevîler'in tamamını lânetleyen bir ferman çıkarıp onları küfür öncüler, din düşmanları, Hz. Peygamber'e karşı savaşanlar, dinin ahkâmını değiştirenler olarak tavsif etmesi² bunun açık delillerinden biri sayılabilir. Ayrıca ilk tarihçilerden Vâkıdî, Belâzürî ve Ya'kûbî gibi önemli bir kısmının, Abbâsî halifeleri ve devlet adamlarıyla yakın bir ilişki içinde olduğu da bilinmektedir. Onlardan Ya'kûbî ve Ebû Mihnef Lût b. Yahyâ aynı zamanda Emevîler'e düşmanlık besleyen mutaassıp birer Şii'dir.

Abbâsîler döneminde yaşayan diğer İslâm tarihçilerinin çoğu da siyasî ortam gereği veya başka nedenlerle Emevî Devleti'ne karşı sert bir tutum takınmışlardır. Bu tarihçiler hilâfeti saltanata çevirmeleri, Hucr b. Adî olayı, Kerbelâ faciası ve Harre Savaşı başta olmak üzere, pek çok icraatı sebebiyle Emevîler'i ciddi bir şekilde eleştirmişlerdir. Onların bu tutumlarında Emevî dönemi âlimlerinden büyük bölümünün Emevî aleyhtarı düşünceleri etkili olmuştur. Çünkü aralarında genç sahâbîlerden Abdullah b. Abbas ve Abdullah b. Ömer'in

de bulunduğu bu âlimlerin çoğunluğu, toplumun birliğini korumak ve toplumu iç savaşlara götürecek isyanlardan kaçınmak düşüncesiyle Emevî halifelerine biatı tercih etmiş olsalar da Muâviye'nin şûra temeline dayanan hilâfeti saltanata çevirdiğini kabul ediyor ve bu görüşlerini açıklamaktan çekinmiyorlardı. Hatta bu âlimlerin bir kısmı devlete karşı girişilen bazı isyanlara katılmış veya destek vermişlerdi. Bu olumsuz bakışın tarihçilerin yanı sıra halkın geneli üzerinde de etkili olduğu bilinmektedir.

İlk dönem İslâm tarihi kaynaklarında Emevîler hakkında verilen bilgilerin kendi içinde açık çelişkiler içerdii görölmektedir. Bu haberlerin bir kısmında Emevî halifeleri ve dönemin devlet ricali hakkında güzel bir ahlâk, başarılı bir devlet adamlığı ve hayırlı işlere delâlet eden övgüler ve takdir ifadeleri aktarılmıştır. Ancak bu bilgilerin geneline baktığımızda, Emevîler döneminde gerçekleştirilen başarılardan ziyade, mukaddes değerlerin hafife alınması, siyasî komplolar, muhalif gruplar üzerindeki şiddetli baskı, yaşanan sosyal sıkıntılar ve bu yüzden çıkan isyanlarda çok fazla kan dökülmesi vb. olumsuzluklar ve devlet ricali tarafından yapılan baskı ve zulüm öne çıkarılmaktadır. Emevîler'i kötülemek, buna karşılık Abbâsîler'in hilâfetini müjdelemek için hadis uydurma noktasına vardırılması örneğinde olduğu gibi, aşırı bir düşmanlıktan kaynaklandığı anlaşılan bu rivayetlerin bir kısmı, kabul edilebilme sınırlarını dahi zorlamaktadır. Dolayısıyla bu anlatılanlar, bu dönemde yapılan önemli ve hayırlı işleri âdeta unutturmuştur.

Bu durum, başta Şîa mensupları olmak üzere Emevî muhaliflerinin Emevîler'e bakış ve düşüncelerini yansıtan rivayetler ve bilgiler karşısında oldukça ihtiyatlı davranmayı kaçınılmaz hale gerektirmektedir. Nitekim

Emevî tarihi araştırmacılarının çoğu, Emevî tarihinin, bir taraftan başta Şîa olmak üzere muhalif gruplar, bir taraftan da Araplar'a karşı ırkçılık hareketini başlatan Şuûbiyye mensupları tarafından bir kötöleme kampanyasına mâruz bırakıldığı ve büyük ölçüde tahrif edilmiş olduğu kanaatindedir.³

Emevî tarihi açısından diğer önemli bir durum, Şîa'nın, halkı Sünnî olan İslâm ülkelerinde Ehl-i sünnet'e yönelik eleştirilerini, büyük ölçüde Emevîler üzerinden yapmasıdır. Bu eleştirilerin başında Ehl-i sünnet'in siyasî temellerinin Hulefâ-yi Râşidîn ve Emevîler döneminde atıldığı, itikadî ve kelâmî sisteminin Muâviye ve haleflerinin gayretiyle Emevîler zamanında oluşturulduğu, bu dönemde sahâbe, sahâbe çağı, râşid halifeler, aşere-i mübeşşere ve Hz. Peygamber'in eşlerinin kutsallaştırıldığı, Ehl-i sünnet inançlarının temelini bu bakışın oluşturduğu, bu bakışın oluşturulmasında ilk ve en önemli etkenin Muâviye'nin faaliyetleri olduğu iddiaları gelmektedir.⁴ Emevîler bazı Şîî müellifler tarafından "şirk dini" mensupları olarak da tavsif edilmiştir.⁵

Bütün bunlara bakıldığında, sadece Emevîler'i eleştirmek için kullanıldığına da şahit olduğumuz *Emevî İslâmı* veya *Emevî dini* terimlerinin, aslında Şîî müelliflerin bu iddialarının farklı bir ifadesi olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla onların, Emevîler'in İslâm'ı tahrif ettiği ve tahrif edilen İslâm'ın sonradan Ehl-i sünnet'e dönüştüğü görüşünü yansıtmaktadır.

Diğer taraftan müsteşriklerin ilgi duyup önemli araştırmalar yaptığı alanlardan biri de Emevî tarihi olmuştur. Bu müsteşrikler, ilk dönem İslâm tarihçilerinin Emevîler'e yönelik olumsuz bakışını ciddi bir şekilde eleştirmekle birlikte, Emevîler'i değerlendirmede farklı tespitlerde bulunmuşlardır. Onların çoğu Emevîler'de

din unsurunun etkisini ikinci plana atan bir yaklaşım sergilemiştir. Meselâ Wellhausen, *Arap Devleti ve Sukutu* adını verdiği meşhur eserinde bu devleti, Araplar'ın dünyada millet olarak güçlerini ispat etmek üzere giriştikleri bir teşebbüs olarak değerlendirmiş ve bu teşebbüste dinin ancak ikinci derecede rol oynadığını göstermeye çalışmıştır. Bir hıristiyan Arap olan Philip K. Hitti, Emevî Devleti'nde ırkî ve iktisadî unsurları öne çıkarmıştır. Winckler, Lammens, Nöldeke, Barthold ve Caetani ise müslümanların fetihlerini, çöllerle kaplı Arap yarımadasının kuzeyindeki verimli toprakları ele geçirmek isteyen çöl kabilelerinin sadece servet ve iktidar amaçlı bir hareketi olarak göstermeye çalışmışlardır.

Ancak Della Vida, ırkî ve iktisadî faktörlerin de ihmal edilemeyeceğini belirtmekle birlikte, Emevîler zamanında gerçekleştirilen fetihlerde birinci faktörün din ve iman olduğunu söyler. Emevîler zamanındaki zaferlerin İslâm sayesinde gerçekleştirildiğini, dolayısıyla Mekke aristokrasisinin devamı olma özelliğini taşıyan Emevî devlet adamlarının, dindarlıktan uzak, "daha ziyade Câhiliye devrinden kalma, kabile reisi kafası ve tüccâr cumhuriyetinin iş adamı zihniyetine sahip oldukları" fikrine dayandırılan önceki yaklaşımların tarihî gerçeklerle uyuşmadığını belirtir.⁶ Emevî halifelerinin fetihlerle İslâm'ın yayılmasının aynı şey olduğu düşüncesini taşımaları, ordularını sevkederken İslâm'ın mesajını bütün dünyaya ulaştırma maksadını gütmeleri, Della Vida'nın bu tespitini teyit etmektedir.

Burada anlattıklarımız Emevî tarihiyle ilgili çalışmaların zorluğunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu çalışmamızda, Emevî tarihi yazımını etkileyen sebepleri dikkate alarak, onların aleyhindeki haberleri kabul veya red hususunda ihtiyatlı davranmaya çalıştığımızı belirtmemiz gerekir. Ancak bu, onların önemli

hatalarını veya zulümlerini görmezden gelme şeklinde anlaşılmamalıdır. Niyetimiz çelişkili rivayetlere konu olan tarihî olayları, objektif ve insaflı bir şekilde değerlendirmeye çalışmaktır.

Kitabımızın birinci bölümünü Emevîler'in siyasî tarihine ayırdık. Devletin kuruluşu ve sırası ile halifeler ve dönemlerinde meydana gelen önemli olaylar hakkında bilgi verdik. İkinci bölümde idarî ve siyasî teşkilâtı ele aldık. Merkez teşkilâtı, taşra yönetimi, askerî teşkilât, şurta ve adlî teşkilât hakkında bilgi verdik. Emevîler'de sosyokültürel hayatı ele aldığımız üçüncü bölümde toplumu oluşturan gruplar, Emevî toplumunda kadın, kılık kıyafet, yemekler, bayramlar, halifeler ve saray meclisleri, eğlence alışkanlıkları ve mûsiki konularını inceledik.

Dördüncü bölümde iktisadî hayatı ele aldık, beytûlmalin gelirleri, iktâ uygulaması, tarımı geliştirme çalışmaları ve yaşanan ekonomik sıkıntılar hakkında bilgi verdik. Beşinci bölümde ilim ve kültür hayatını inceledik. Eğitim öğretim kurumları, dil ve edebiyat alanındaki çalışmaların ardından dinî ilimler ve diğer ilimler alanındaki çalışmaları ana hatlarıyla ortaya koymaya çalıştık. Daha sonra bu dönemde ortaya çıkan siyasî ve itikadî mezhepleri de kısaca tanıttık. Kitabın son bölümünü Emevîler'de sanat konusuna ayırdık.

Bu mütevazî çalışma, İslâm tarihinin ilk iki asrının daha doğru anlaşılmasına az da olsa bir katkı sağlayabilirse, yazarı için büyük bir bahtiyarlık olacaktır.

Gayret bizden, tevfik Allah Teâlâ'dandır.

İsmail Yiğit
İstanbul 2016